

## ПОЄДНАННЯ КЛАСИЧНИХ ТА ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ У ВИКЛАДАННІ ПРАВНИЧИХ ДИСЦИПЛІН

**Хлистік М. А.**

*старший викладач кафедри права  
Приватний вищий навчальний заклад  
«Академія рекреаційних технологій і права»  
вул. Карбишева, 2, Луцьк, Україна  
[orcid.org/0000-0002-7154-2320](https://orcid.org/0000-0002-7154-2320)  
[mirahlystik@gmail.com](mailto:mirahlystik@gmail.com)*

**Ключові слова:** *інноваційні методи навчання, класичні методи навчання, юридична освіта, правничі школи, викладання правничих дисциплін.*

У статті розглянуто питання ефективності застосування інноваційних методів навчання в комбінації з традиційними (класичними) у процесі викладання правничих дисциплін на прикладі діяльності кафедри права ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права». Наведено окремі приклади використання викладачами різних методів навчання, таких як «перевернута лекція», кіно(відео)лекція, лекція-візуалізація, бінарна лекція із запрошенням практичних працівників, лекція-екскурсія, ігрові методи, кейс-метод, веб-квест тощо. На основі аналізу анкетування здобувачів вищої освіти визначено найбільш ефективні та дієві методи, на думку студентів. Продемонстровано доцільність поєднання класичних та інноваційних методів навчання у викладанні правничих дисциплін.

Зроблено висновок, що не може бути якихось єдиних алгоритмів застосування класичних та інноваційних методів викладання правничих дисциплін, необхідно в кожній окремій ситуації підбирати найбільш доцільні методи й форми передачі знань і вмінь. У процесі навчання викладачам варто експериментувати, комбінувати різні методи та прийоми, прислухатись до думки студентів, видозмінювати, удосконалювати, трансформувати традиційний навчальний процес, збільшуючи в ньому практичний складник і використовуючи нові технічні й інформаційні можливості сучасного світу. При цьому важливо також надати здобувачам освіти необхідний обсяг теоретичних знань, які вони отримують передусім під час лекційних занять.

Підсумовано, що саме оптимальна комбінація методів забезпечує єдність теорії і практики. Використання інноваційних методів навчання поряд із традиційними (класичними), перевіреними часом і практикою, сприяє засвоєнню знань і способів діяльності на трьох рівнях: усвідомленого сприйняття й запам'ятовування; застосування знань і способів діяльності за зразком чи в подібній ситуації; творчого застосування.

## A COMBINATION OF CLASSICAL AND INNOVATIVE EDUCATIONAL METHODS IN THE TEACHING PROCESS OF LEGAL DISCIPLINES

**Khlystik M. A.**

*Senior Lecturer at the Department of Law  
Private Higher Educational Institution  
“Academy of Recreational Technologies and Law”  
Karbysheva Str., 2, Lutsk, Ukraine  
orcid.org/0000-0002-7154-2320  
mirahlystik@gmail.com*

**Key words:** *innovative educational methods, classical educational methods, legal education, law school, teaching process of legal disciplines.*

The article considers the effectiveness of innovative educational methods in combination with traditional (classical) ones in the teaching process of legal disciplines on the example of the Department of Law of the Academy of Recreational Technologies and Law. There are some examples of teachers using different teaching methods, such as “inverted lecture”, film (video) lecture, lecture-visualization, binary lecture with the invitation of practitioners, lecture-tour, game methods, case method, web-quest etc. Based on the analysis of the questionnaire of higher education seekers, the most effective and efficient methods from the point of view of students have been identified. The expediency of using a combination of classical and innovative educational methods in the teaching process of legal disciplines is demonstrated.

It is concluded that there can be no single algorithms for the application of classical and innovative methods of legal disciplines teaching; in each situation it is necessary to select the most appropriate methods and forms of knowledge and skills. In the process of learning, teachers should experiment, combine different methods and techniques, listen to students, modify, improve, transform the traditional learning process, increasing its practical component and using new technical and informational capabilities of the modern world. At the same time, it is also important to provide students with the necessary amount of theoretical knowledge, which they receive, first of all, during lectures.

It is concluded that the optimal combination of methods ensures the unity of theory and practice. The use of innovative teaching methods, along with traditional (classical) ones, time-tested and practical, promotes the acquisition of knowledge and methods of activity at three levels: conscious perception and memorization; application of knowledge and methods of activity on the model or in a similar situation; creative application.

Відповідно до проекту Концепції розвитку юридичної освіти (далі – Концепція), проблемою, яка потребує розв’язання в умовах сьогодення, є невідповідність змісту юридичної освіти і якості підготовки в правничих школах сучасним вимогам ринку праці й викликам, що стоять перед сучасним демократичним суспільством, глобальним тенденціям розвитку та завданням професійної діяльності правників у різних сферах діяльності [2]. Недостатній рівень теоретичних знань і практичних навичок у значної частини випускників правничих шкіл України, як зазначено в проекті Концепції, є одним із проявів узаканої вище проблеми.

Специфіка правничої професії та стрімкі запити ринку вимагають від майбутніх фахівців з правознавства необхідності набуття ними достатніх теоретичних знань і практичних навичок ще під час навчання в закладі вищої освіти. Так, у Стандарті вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти визначено, що цілями навчання є формування здатності розв’язувати складні спеціалізовані завдання у сфері права з розумінням природи й змісту його основних правових інститутів, а також меж правового регулювання різних суспільних відносин [3]. Досягненню вказаних цілей сприяє передусім проведення модернізації

змісту юридичної освіти, збільшення практичного складника освітніх програм і впровадження сучасних технологій навчання здобувачів освіти.

Питання модернізації вищої юридичної освіти й застосування інновацій у сфері підготовки студентів-правників предметно вивчали Н.В. Артикуца, В.М. Куц, О.В. Топчій, О.В. Фатхутдінова, О.В. Василенко, А.В. Рибачук та ін. Проте проблема ефективності застосування інноваційних методів у комбінації з традиційними (класичними) у процесі викладання правничих дисциплін є відкритою, заклади вищої освіти, як правило, мають власний досвід їх застосування, який формується з урахуванням насамперед думки здобувачів вищої освіти й вимог сьогодення.

**Мета статті** – на прикладі діяльності кафедри права ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права» продемонструвати доцільність поєднання класичних та інноваційних методів навчання у викладанні правничих дисциплін.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Викладачі кафедри «Право» ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права» (далі – Академія) використовують досить великий арсенал методів навчання у викладанні правничих дисциплін, як традиційних (класичних), так й інноваційних. Застосування комплексу різноманітних методів осучаснює освітній процес, забезпечує належний рівень підготовки здобувачів вищої освіти, стимулює як студентів, так і самих викладачів до самоосвіти, саморозвитку та свідомого опанування новими знаннями, уміннями й навичками.

Дослідження педагогів і психологів довели, що «засвоєння знань і способів діяльності відбувається на трьох рівнях: усвідомленого сприйняття й запам'ятовування; застосування знань і способів діяльності за зразком чи в подібній ситуації; творчого застосування. Методи навчання повинні забезпечити досягнення всіх рівнів засвоєння» [4]. Виконанню цього завдання, на наше переконання, сприяє використання інноваційних методів навчання поряд із традиційними (класичними), перевіреними часом і практикою. Погоджуємося з думкою В.М. Галузинського, що «завдяки оптимальній комбінації методів забезпечується єдність теорії і практики» [1].

Традиційно навчальний процес передбачає значну кількість аудиторних занять, частина з яких проходить у формі лекцій. Проте викладачі правничих дисциплін намагаються використовувати інновації, видозмінювати класичну лекцію, вводити елементи інтерактиву та зацікавлювати студентів в отриманні нових знань.

Класична лекція, коли викладач лише читає, а студент лише конспектує, в останні роки помітно трансформувалася в лекцію-діалог, інтерактивну лекцію, відеолекцію, проблемну лекцію та інші види нетрадиційних лекцій.

Так, викладачами права практикується проведення *інтерактивних лекцій (із застосуванням техніки зворотного зв'язку)*, так званих «перевернутих лекцій». «Перевернута лекція» – це лекція, самостійно підготовлена студентами на визначену викладачем тему. Попередньо викладач розподіляє теми між студентами, пропонує їм орієнтовний список джерел (як літературних, так й електронних), дає перелік питань для опрацювання та підказує, на які основні моменти варто звернути увагу при підготовці необхідної інформації. На наступних заняттях студенти виступають у ролі лектора, а викладач, уважно слідкуючи за виступом студента-лектора, доповнює його, уточнює нез'ясовані ним моменти, за потреби виправляє або підштовхує до самостійних висновків шляхом додаткових питань.

Досить часто використовується викладачами-правниками в навчальному процесі *кіно(відео) лекція, лекція-візуалізація та наочні методи навчання*. Щоб зробити супровід лекційного матеріалу якісною, цікавою презентацією, потрібно зовсім небагато: проектор, дошка, ноутбук і, головне, бажання викладача зацікавити студентів. При цьому варто відмітити, що поєднання словесних (лекція, розповідь) і наочних (ілюстрація) методів дає хороший результат засвоєння студентами необхідного матеріалу, сприяє утриманню інтересу й уваги слухачів упродовж усього заняття та дає змогу значно збільшити обсяг інформації, яка передається. Візуальна інформація краще сприймається й дає змогу швидко та ефективно донести до глядача власні думки та ідеї. Фізіологічно сприйняття візуальної інформації є основною для людини. Результати численних досліджень підтверджують, що 90% інформації людина сприймає через зір, а в порівнянні з текстовою візуальна інформація сприймається у 60 000 разів швидше [5].

З метою визначення вподобань студентів-правників щодо форм і методів навчання, які застосовуються в Академії, проведено вибіркоче анонімне опитування 35 студентів спеціальності «Право» 2–4 курсів, яким запропонували дати відповіді на запитання анкети. Результати опитування показали, що 78% опитаних студентів із більшим задоволенням і цікавістю відвідують лекції, які супроводжуються презентаціями, аудіо-, фото- або відеоматеріалами.

Практикується в Академії проведення для студентів *бінарних лекцій із запрошенням практичних працівників*. Навчальний матеріал на таких лекціях сприймається досить легко, студенти проявляють високий інтерес до теми, задають багато запитань, цікавляться практичною стороною застосування теоретичних знань, і, як правило, така лекція перетворюється на лекцію-бесіду, що проходить у вільній, доброзичливій атмосфері.

Як приклад, спільно з представниками Луцького місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги були проведені бінарні лекції з питань виборчого права, протидії домашньому насильству, сімейного права тощо.

43% опитаних студентів хотіли б, щоб лекції частіше проходили у формі бінарних лекцій із запрошенням практичних працівників.

Дуже подобаються студентам-правникам Академії *лекції-екскурсії* та *практичні заняття-екскурсії*. Безпосереднє спілкування майбутніх юристів з фахівцями в галузі права, наочне споглядання діяльності юридичних установ, без сумніву, покращують теоретичні знання студентів і дають можливість безпосередньо відчутти й побачити себе в майбутньому, остаточно визначитися з вибором професії. Викладачі Академії часто практикують проведення лекцій-екскурсій і практичних занять-екскурсій. Так, найбільше студентам запам'ятались такі виїзні заняття:

- заняття з криміналістики у Волинському науково-дослідному експертно-криміналістичному центрі Міністерства внутрішніх справ України;

- екскурсія до Верховного Суду та спілкування із суддею Верховного Суду;

- заняття з фінансового права у Волинському головному регіональному управлінні АТ КБ «Приватбанк»;

- заняття з фінансового права в Центрі обслуговування платників податків Луцької державної податкової інспекції;

- заняття з кримінально-виконавчого права в Луцькому міськрайонному відділі філії Державної установи «Центр пробації» у Волинській області;

- заняття з кримінального права в державній установі «Луцький слідчий ізолятор» тощо.

94% опитаних студентів серед запропонованих методів і форм навчання найцікавішими для себе визначили екскурсії та виїзні заняття, а також спілкування з фахівцями-практиками.

Студенти як вільні слухачі часто відвідують судові засідання, зокрема вони побували на слуханнях у Луцькому міськрайонному суді, Волинському апеляційному суді, Волинському окружному адміністративному суді, Нововолинському міському суді тощо. Саме в таких випадках викладачі застосовують *метод спостереження*, за допомогою якого студенти вивчають практичну сторону діяльності адвокатів, суддів, прокурорів, слідчих, споглядаючи за тим, як вони виступають у суді, безпосередньо спостерігаючи за процесом і поведінкою його учасників. Такий досвід, безумовно, допоможе молодим фахівцям у майбутньому не розгубитися в подібних ситуаціях, знати алгоритм дій під час судових слухань і збагатить їх знання.

97% студентів вважають, що відвідування судових засідань обов'язково має бути включено до навчального плану підготовки студентів спеціальності «Право».

Широко використовується при викладанні правничих дисциплін в Академії весь спектр *ігрових методів*: ігри-вправи (кросворди, вікторини, ребуси), ділова (рольова) гра тощо.

*Ігри-вправи* (кросворди, ребуси, вікторини тощо) сприяють активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів-практиків. Викладачі Академії застосовують цей метод як на заняттях, так і включають їх до складу індивідуальної роботи. Зокрема, практично з кожної навчальної дисципліни студентам пропонується виконати одне чи декілька індивідуальних завдань у різних формах: *реферату, есе, буклету, доповіді, презентації, тематичного кросворду* тощо, при цьому студенти обирають тему із запропонованого списку або власну тему в межах навчального матеріалу відповідної дисципліни. Досить часто здобувачі вищої освіти обирають кросворди та презентації, так як це не зовсім звичний формат індивідуальної роботи, проте цікавий для них і творчий.

Вправляються студенти-правники й у написанні проектів процесуальних та інших видів документів як під час аудиторних занять з навчальних дисциплін «Адвокатура України», «Цивільний процес» «Кримінальний процес», «Основи юридичної клінічної практики», так і під час виконання індивідуальних завдань.

Хороші результати показує застосування *ділової (рольової) гри* на практичних заняттях із юридичних процесуальних дисциплін. Зокрема, рольова навчальна гра як вид практичної роботи включена до робочої програми навчальної дисципліни «Основи юридичної клінічної практики».

Беручи участь у практичних заняттях у формі навчальних рольових ігор, студенти відшліфовують навички та поведінку, які необхідні їм як майбутнім юристам.

Результати опитування показали, що 85% студентів подобаються рольові навчальні ігри, і вони із задоволенням братимуть участь у проведенні практичних занять у такому форматі.

Одним із найефективніших методів викладання дисциплін для правників, на нашу думку, є метод конкретних ситуацій (МКС), або кейс-метод. Кафедрою право Академії впроваджено в навчальний процес вирішення ситуаційних завдань на практичних заняттях із таких навчальних дисциплін, як «кримінальний процес», «трудове право», «фінансове право», «основи юридичної клінічної практики» тощо. Конкретні фабули справ (міні-кейси) включено до робочих програм окремих навчальних дисциплін.

57% опитаних студентів вважають, що кейс-метод та рольові навчальні ігри допомагають закріпити теоретичні знання й набуті практичних навичок, необхідних для їхньої майбутньої професійної діяльності.

Звичайно, сучасне навчання неможливо уявити без Інтернету, тому такий інноваційний метод, як веб-квест, теж використовується в освітньому процесі Академії. Пошук і практичне застосування інформаційних Інтернет-ресурсів є невід'ємною частиною практичної та самостійної роботи студентів. На заняттях здобувачам вищої освіти часто доводиться шукати інформацію у відкритих державних реєстрах (наприклад, у Єдиному державному реєстрі судових рішень), досліджувати офіційні публікації на правову тематику та висловлювання відомих юристів-практиків, вивчати зміст нормативно-правових актів тощо. При цьому використовуються такі види веб-квесту: *compilation tasks* – завдання зі збирання даних, *judgment tasks* – завдання з формуванням власної думки, *retelling tasks* – завдання на переказ, *creative tasks* – творчі завдання, *design tasks* – дизайн-завдання тощо.

Як свідчать результати опитування, 72% студентів-правників при підготовці до практичних занять і виконання індивідуальних завдань користуються електронними ресурсами з мережі Інтернет, 54% – матеріалами, розміщеними на платформі Moodle, стільки ж – конспектом лекцій, 14% – підручниками з бібліотеки.

У статті нами наведено лише окремі приклади використання викладачами Академії різних методів навчання. Без сумніву, не може бути якихось єдиних алгоритмів їх застосування, у кожній окремій ситуації підбирається найбільш доцільні методи та форми передачі знань і вмінь. У процесі навчання викладачі експериментують, комбінують різні методи та прийоми, прислухаючись до думки студентів, видозмінюють, удосконалюють, трансформують традиційний навчальний процес,

збільшуючи в ньому практичний складник, використовують новітні технології. При цьому вагоме значення також має надання студентам необхідного обсягу теоретичних знань, які вони отримують під час лекційних занять.

**Висновки.** На основі аналізу результатів анкетування здобувачів вищої освіти й опираючись на приклади практичного застосування викладачами кафедри права ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права» класичних та інноваційних методів навчання у викладанні правничих дисциплін, можемо зробити такі висновки: 1) поєднання класичних та інноваційних методів навчання у викладанні правничих дисциплін є ефективним і доцільним; 2) згідно з результатами анкетування здобувачів вищої освіти найбільш ефективними та дієвими методами навчання, на думку студентів, передусім є інтерактивні методи: кіно(відео)лекція, лекція-візуалізація, бінарні лекції із запрошенням практичних працівників, заняття-екскурсії, відвідування судових засідань, ігрові методи, кейс-метод, веб-квест тощо; 3) немає єдиного алгоритму застосування класичних та інноваційних методів викладання правничих дисциплін, а в кожній окремій ситуації необхідно підбирати найбільш доцільні методи та форми передачі знань і вмінь; 4) оптимальна комбінація методів навчання забезпечує єдність теорії і практики; 5) використання у викладанні правничих дисциплін інноваційних методів навчання поряд із традиційними (класичними) сприяє засвоєнню знань і способів діяльності на трьох рівнях: усвідомленого сприйняття й запам'ятовування, застосування знань і способів діяльності за зразком чи в подібній ситуації, творчого застосування; 6) сучасний викладач права повинен постійно самовдосконалюватися, трансформувати традиційний навчальний процес, збільшуючи в ньому практичний складник, і використовувати нові технічні й інформаційні можливості сучасного світу.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Галузинський В.М., Євтух М.Б. Педагогіка: теорія та історія : навчальний посібник. Київ : Вища шк., 1995. 237 с.
2. Концепція розвитку юридичної освіти: проект / Комітет з питань освіти, науки та інновацій. URL: <http://kno.rada.gov.ua/fsview/75465.html> (дата звернення: 01.12.2021).
3. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.12.2018 № 1379. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/081-pravo-bakalavr-1.pdf> (дата звернення: 01.12.2021).
4. Теорія і методика професійної освіти : навчальний посібник / за ред. З.Н. Курлянд. Київ : Знання, 2012. 390 с.
5. Як і для чого використовувати візуалізацію даних? *Центр політичних студій та аналітики* : веб-сайт. URL: <http://eidos.org.ua/novyny/yak-i-dlya-choho-vykorystovuvaty-vizualizatsiyu-danyh/> (дата звернення: 01.12.2021).

**REFERENCES**

1. Haluzynskiy V.M. & Yevtukh M.B. (1995). *Pedahohika: teoriia ta istoriia* [Pedagogy: theory and history]. K.: Vyscha shk. [in Ukrainian].
2. Kontsepsiia rozvytku yurydychnoi osvity: proekt / Komitet z pytan osvity, nauky ta innovatsii. [The concept of legal education development: a project]. Retrieved from: <http://kno.rada.gov.ua/fsview/75465.html> [in Ukrainian].
3. Pro zatverdzhennia standartu vyshchoi osvity za spetsialnistiu 081 «Pravo» dlia pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity [On approval of the standard of higher education in the specialty 081 «Law» for the first (bachelor's) level of higher education]: order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 1379. (2018, December 12). Retrieved from: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/081-pravo-bakalavr-1.pdf> [in Ukrainian].
4. Kurliand Z. N. (Ed). (2012). *Teoriia i metodyka profesiinoi osvity* [Theory and methods of vocational education]. K. : Znannia. [in Ukrainian].
5. Yak i dlia choho vykorystovuvaty vizualizatsiiu danykh? [How and for what to use data visualization?]. *Tsentr politychnykh studii ta analityky: veb-sait*. Retrieved from: <http://eidos.org.ua/novyny/yak-i-dlya-choho-vykorystovuvaty-vizualizatsiyu-danyh/> [in Ukrainian].